

"Əgər yeməyini yeməsən, evdən çıxıb gedəcəm, sənın anan olmayacam", "tez elə yat, yoxsa xortdan gələcək", "axşam atan gəlsin, görərsən, elədiyini ona deyəcəm", "divarları bir də yazsan, polis çağıracam səni aparın", "əgər ananın sözünə baxmasan, Allah səni cəhənnəmdə yandıracaq", "elə etmə ki, səni uşaq evinə qoyum", "ölməyimi istəyirsən?"...

Etiraf edək ki, valideyn olaraq hər birimiz "çilədən çıxdığımız" an bu ifadələrdən ən azı biri ilə övladımızı təhdid etmişik.

Hamımız uşaqlarımızı ən yaxşı şəkildə tərbiyə etmək, böyütmək istəyirik. Ancaq bunu edərək fərqli tərbiyə üsulundan istifadə edirik. Bəzilərimiz uşaqların tərbiyəsində yumşaq və səmimi tərbiyə üsulunu seçiriksə, əksəriyyətimiz onları təhdid edici, sərt qanunlarla böyütməyə üstünlük veririk. Təhdidmi, sevgimi? Uşağı hansı üsulla tərbiyə etmək daha yaxşıdır? Təhdidin uşağın psixologiyasına təsiri necədir? Təhdidlə, qorxular altında böyüyən uşağın sonu necə olur? Suallarımıza cavab tapmaq üçün mütəxəssislərə müraciət etdik...

TƏRK EDİLMƏ QORXUSU İLƏ YAŞAYAN UŞAQLAR

Psixoloq Könül Mikayılzadə bizimlə söhbətində bildirdi ki, valideynlərin uşaq tərbiyəsində etdiyi ən önəmli xətalardan biri uşağı təhdid etməkdir: "Basqı, yaxud təhdid yoluyla uşağın davranışını dəyişdirməyə çalışmaq edilə biləcək ən böyük xətdir. Əgər valideyn - ata, ya da ana uşağı qorxudaraq nəyisə etməyə vadar edərsə, həmin uşaqda qorxu yaranır. Belə uşaq adətən qorxdığı üçün bir şeyi həyata keçirir. Məsələn, məktəbdə dərslərini qorxduları üçün yaxşı oxuyurlar. Məcburiyyətdən qorxu yaranır. Ya da uşağı nədənsə məhrum saxlayırlar. Bu, tam yanlış metodikadır. Uşaqların tərbiyə sistemində problemlərin yaranmasına gətirib çıxarır. Məsələn, gələcəkdə uşaqlarda tez-tez əl yumalar, yaxud kütlə içində olmaqdan bir az yayınmalar, ünsiyyətdən çəkinmək, qorxu hissi yaranır. Əslində qorxunun yaratdığı problemlər özünü gələcəkdə göstərir. Yəni uşaq vaxtı əgər bir valideyn uşağı qorxudarsa, bu, yeniyetməlik dövründə bir çox psixoloji pozuntularla özünü büruzə verir. Məsələn, iyrənmələrlə, qeyri-adi düşüncələrə, yaxud qohumlarının, yaxın adamlarının ölüm xəbərini eşitdikdə tədirgin olmalarına gətirib çıxarır. Belə uşaqlar böyüyəndə də içlərdə qorxu hissi olur. Məsələn, 30-40 yaşları olsa belə, qapını bir neçə dəfə yoxlayırlar ki, birdən evə oğru girər və s. Əgər psixoloqlarla söhbət etsələr, belə insanların uşaqlığının kökündə mütləq qorxu müşahidə ediləcək. Uşaq vaxtı "səni uşaq evinə qoyub gedəcəyəm", "sənin

Öncədən deyilən söz şantaj sayılır. Amma bir də var, uşaq dərslərini oxumaq istəmir, müqavimət göstərir. Nə edirik? Dərs oxumaq saatı bitdikdən sonra deyirik ki, "bax, mən səni çağırırdım, istədim bir yerdə oxuya, sən oxumadın, müqavimət göstərdin. Gah qarnının ağrıdığını, gah su istədiyini dedin. Dərslərini oxumadığına görə biz bu gün gəzintiye getməyəcəyik". Yəni cəzanı sonda veririk, proses olandan sonra verilən cəza, cəza sayılır. Ancaq öncədən deyəndə bu, şantajdır. Biz bir şeyi düzəldəkən, başqa bir şeyi korlamamalıyıq". N.Rüstəmovanın sözlərinə görə, cəza üsulunu da düzgün seçməliyik: "Yatmağı, yaxud həkimə aparmağı cəza üsulu kimi göstərməməliyik. Araşdırsa, görürük ki, böyüyəndə qorxuları olan uşaqların əksəriyyətini valideyni uşaq vaxtı qorxudub. İndi də problem yarandıqından həyəcan yaşayırlar ki, "həkimdən qorxur". Niyə? Çünki valideyn bu vaxta qədər "həkim gəlib iynə vurur" kimi sözlərlə uşağı təhdid edib. Yaxud "xoxan gəlib səni aparar, ye-

"Tez elə yat, yoxsa xortdan gələcək"

Təhdidlə böyüdülmən uşaqlar gələcəkdə hansı psixoloji problemlər yaşayır?

Lalə MUSAQIZI

anan olmayacağam"la böyüyən uşaqlar ömrü boyu tərk edilmə qorxusu ilə yaşayacaq. Belələri ailə qurarkən həyat yoldaşının nə vaxtsa onu tərk edəcəyindən qorxduğundan ona bağlılıq yaranır. Yaxud hər zaman uşağı itirmək qorxusu ilə yaşayır. Hər şeyin bir kökü var. Əslində böyük insanların yaşadığı psixoloji problemlərin əksəriyyətinin kökündə uşaqlıqda yaşadığı, valideynlərinin sərgilədiyi düzgün olmayan tərbiyə sistemi durur. Hər şeylə qorxudulan uşaqlar bir müddət sonra tək qala bilməyən, bir yerə tək getməyə qorxan, özlərini ifadə edə bilməyən, özünə güvənə olmayan insana çevrilirlər. Təhdidlər gələcəkdəki hadisələrlə əlaqəlidir. Uşaqsız olduğu anı yaşayır. Bu səbəbdən uşağın gələcəkdə ediləcək işləri ilə bağlı təhdidlər onun davranışlarını düzəldə bilməz".

SEVGİ İLƏ BÖYÜDÜLMƏN UŞAQLAR CƏMIYYƏTƏ DAHA YARARLI OLUR

Müsahibimizin sözlərinə görə, uşaq qorxudularaq, təhdid edilərək yola gəlməz: "Övladlarımızı sevgi ilə, anlayışla, mülayim davranışla tərbiyə etməliyik. Bir var, uşağa deyirik, "yalan danışma, yalan danışsan, belə olacaq, filan şeyi edəcəm". Bir də var, yalan sözünü dilə gətirmirsən, deyirsən ki, "doğrunu danışmaq lazımdır". Sevgiyə böyüdülmən uşaqların psixologiyaları qorxu altında böyüdülmən uşaqların psixologiyasından fərqli olur və cəmiyyətə daha yararlı uşaqlar kimi yetişirlər. Valideynlər xüsusilə 6 yaşa qədər təhdid metodikasından uzaq durmalıdırlar.

CƏZA VƏ ŞANTAJ FƏRQLİ ANLAYIŞDIR

Psixoloq Narınc Rüstəmov təəssüflə bildirdi ki, valideynlərin bir çoxu uşaqları ilə münasibətlərini şantajla, yaxud sərt kəsərək tənzimləyirlər: "Ancaq bilmirik ki, kölə üsyan edəndə birinci öz ağasına qarşı edir. Xüsusən uşağı qorxudaraq, təhdid edərək böyüdülsə, inanın, o, üsyanı 12 yaşdan sonra birinci bizə edəcək. Məhz uşaqlıqda etdiyimiz tərbiyənin nəticəsidir ki, bu gün yetkinlik yaşına çatmış uşaqlarda psixoloji pozuntular baş alıb gedir".

Müsahibimiz islam dinindəki cənnət və cəhənnəm, mükafat və cəza anlayışı ilə uşaq tərbiyəsindəki tərbiyə metodu arasında maraqlı müqayisə apardı: "Kim əvvəlcədən cəhənnəmə, yaxud cənnətə gedəcəyini bilir? Hara gedəcəyimizi yalnız dünyamızı dəyişəndən sonra biləcəyik. Burada əslində gözəl bir mexanizm var. Öncədən cəhənnəmə gedəcəyimizi bilsək, olduğumuzdan da pis adam olarıq. Yaxud "cənnətə gedəcəyəm" deyib, arxayınlaşırıq. Bunu uşağın tərbiyəsində köçürək. Əgər cəzanı öncədən desək, onu şantaj etmiş oluruq. Məsələn, valideyn deyir ki, "əgər oxumasan, səni gəzməyə aparmayacağam". Bu, cəza deyil, şantajdır.

yər", "səni uşaq evinə ataram", "ana ölür, qalarsan anasız" kimi sözlərlə uşaqda itirmə qorxusu yaradıblar. Bunlar cəza deyil, belə tərbiyə üsulu olmaz. Körpəlikdən uşağı bu cür tərbiyə edəndə 12 yaşdan sonra bunların hamısını özümüzlə qaytaracaq, zaman keçdikcə, o, bizi şantaj etməyə başlayacaq: "Mən dərslərini oxuyuram, sən mənə planşet almalısən", "mən bunu edirəm, sən mənə filan yerə aparmalısən, yaxud pul verməlisən" kimi qarşımıza davamlı şərtlər qoyacaq. İstədiyini keçirə bilməyəndə isə qarnının, başının ağrıdığını, xəstələndiyini deyəcək. Buna görə də uşağı qorxu, təhdidlə böyütməyə çalışmalıyıq. Cəza və şantaj arasında dağlar qədər fərq var. Cəhənnəm-cənnət məsələsi kimi, uşaq da bilməməlidir ki, yanlış davranış olanda valideyni onu cəzalandıracaq. Uşaq bunu biləndə yalanlar artır, özünü siqortalayır, ananın yanında eləmir, nənin yanında eləyir, atanın yanında olanda edir, amma ana ilə olanda etmir. Buna görə də şərait yaratmalıyıq ki, uşaq özü düşünsün, analiz etsin. Uşaq hər bir situasiyaya düşə bilər. Narkoman da ola bilər, ətrafında pis adamlar da ola bilər və bu adamlar onu yanlış yerlərə yönəldə bilər. Buna görə çalışmalıyıq ki, uşağımız balacalıqdan düzgün seçim etməyi bacarsın, doğru hərəkətin nə olduğunu bilsin və etsin".

BİR UŞAĞIN ZİYANI

Mütəxəssis bu gün ailələrdə bir, ən yaxşı halda iki uşağın olmasının pis nəticələrə gətirib çıxardığını deyir: "Uşaqların sayının az olması bu gün evimizi yıxıb. Əgər valideynlərin bir uşağı varsa, bütün arzularını bir uşağın üzərində cəmləyir və buna görə daim onu himayə edir. Uşağı həyətə çıxmağa qoymur ki, səni oğurlaylar, qaraçıları aparar. Uşaq üçün davamlı bir qorxu mənbəyi yaratdıqımızdan uşaqda dünya qorxusu yaranır. Sonra da psixoloqa aparmağa, müalicə etməyə başlayırıq. Amma profilaktik tədbiri vaxtında görsək, psixoloqa ehtiyacımız olmaz".

